

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MA'NAViy-AXLOQIY FAZILATLARINI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYANING ROLI

Samiyeva Kamola Bahodirovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 10-sonli DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya: ushbu maqolada o'quvchilarni tarbiyalashda ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy rivojlanishi ko'p jihatdan kamol toptirishga, uni yangi ijtimoiy munosabatlarga erkin kirisha oladigan, umuminsoniy qadriyatlarni e'tirof etadigan, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga yo'nalgan ijtimoiy faol, yuqori madaniyatli, malakali kadrlar qilib tarbiyalashda tarbiyaning roli nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: tarbiya, ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy, qadriyat, madaniyat, malakali kadr, axloq.

Аннотация: в данной статье предусматривается использование интерактивных методов в воспитании учащихся как социально активных, высококультурных, квалифицированных кадров, социально-экономическое, духовно-нравственное развитие которых во многом зависит от них, способных свободно вступать в новые общественные отношения, исповедовать общечеловеческие ценности, ориентированных на духовно-нравственные ценности.

Ключевые слова: воспитание, социально-экономическое, духовнонравственное, ценностное, культурное, квалифицированное кадровое, нравственное.

Annotation: this article provides for the use of interactive methods in the education of students as socially active, highly cultured, qualified personnel, whose socioeconomic, spiritual and moral development largely depends on them, who are able to freely enter into new social relations, profess universal values, oriented to spiritual and moral values.

Keywords: education, socio-economic, spiritual and moral, value, cultural, qualified personnel, moral.

Inson dunyoga kelibdiki, uning shaxs bo'lib kamol topishida uchta muhim omil o'z ta'sirini ko'rsatadi: irsiyat, muhit va tarbiya. Biz xohlaymizmi, yo'qmi inson o'z asl zotiga, ajdodlariga qaysidir jihatdan bog'liq va o'xshash bo'ladi. Muhit esa, qanday sharoitda yashashi va qanday insonlar davrasida bo'lishidir. Tarbiya bu eng muhimi, ota-onaning, ustozlarning bolaga beradigan tarbiyasi oq qog'ozga chizilgan surat kabidir. Tarbiya –Tarbiyachi va ta'lim oluvchilar o'rtasida tashkil etiluvchi hamda aniq maqsadga yo'naltirilgan hamkorlik jarayonidir. Tarbiya jarayonida ta'lim oluvchilarning ongi shakllana boradi, his-tuyg'ulari rivojlanadi, ijtimoiy hayot uchun zarur bo'lgan ijtimoiy aloqalarni tashkil etishga xizmat qiladigan xulqiy odatlar hosil bo'ladi va uzluksiz rivojlanadi. O'quv jarayonida pedagog ta'lim berish bilan birga ma'naviy-axloqiy tarbiya ham beradi. Tarbiyalanuvchi yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash masalasi davlatimizning ta'lim sohasini isloh qilish bo'yicha asosiy hujjatlarida «Yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy an'alariga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalar ishlab chiqilib amaliyotga joriy etiladi», – deb belgilab qo'yilgan. Bugungi ba'zi bir yoshlar ma'naviyatining qisman buzilayotganligi, ayrimlarining bizga mutlaqo yot bo'lgan urf-odat, madaniyatga berilib ketayotganligi, voyaga yetmagan yoshlar o'rtasida turli bezorilik, jinoyat sodir etish hollari uchrab turishi barchamizni tashvishga solmoqda. Bunday yoshlar kelajakda Vatan ravnaqi uchun o'zlarining qanday hissalarini qo'sha oladilar, qanday kadr bo'lib yetishadilar. Vaholanki, mustaqil O'zbekistonning jahondagi rivojlangan mamlakatlar darajasida ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy-axloqiy rivojlanishi ko'p jihatdan yosh avlodni kamol toptirishga, uni yangi ijtimoiy munosabatlarga erkin kirisha oladigan, umuminsoniy qadriyatlarni e'tirof etadigan, ma'naviy-axloqiy qadriyatlarga yo'nalgan ijtimoiy faol, yuqori madaniyatli, malakali kadrlar bo'lib yetishishiga bog'liq. Mamlakatimizning kelajagi, mustaqil O'zbekistonning

istiqboli, ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan tarbiyachi o'qituvchiga, uning saviyasiga, tayyorgarligiga, fidoyiligiga, yosh avlodga ta'lim berish va barkamol inson darajasida tarbiyalab, voyaga yetkazishga nisbatan shijoatiga bog'liq. Har qanday ta'lim muassasasida tarbiyaviy jarayon bevosita o'qituvchi tomonidan tashkil qilinadi va olib boriladi. Yangicha ijtimoiy sharoitda ta'lim-tarbiyadan ko'zda tutilayotgan maqsadlarga erishish, o'quvchilarning dars va darsdan tashqari xilma-xil tarbiyaviy faoliyatlarini uyushtirish, ularni bilimli, odobli, e'tiqodli, vatanparvar, mehnatsevar, barkamol inson qilib o'stirish va kasbga yo'naltirish o'qituvchi zimmasiga yuklatilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Bundan ko'rinib turibdiki biz pedogoglar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirar ekanmiz, avvalo, ma'naviyat, axloq, tarbiya tushunchalariga alohida to'xtalib o'tishimiz zarur.

O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti – “Ma'naviyat – insonni ruhan poklanish, qalban ulg'ayishga chorlaydigan, odamning ichki dunyosi, irodasini baquvvat, iymon-e'tiqodini butun qiladigan, vijdonini uyg'otadigan beqiyos kuch, uning barcha qarashlarining mezonidir” – deb ta'kidlaydi. Zero jamiyat rivojlanishi faqat uning iqtisodiy taraqqiyotinigina emas, balki ma'naviy yuksalishini ham taqozo etadi.

Axloq – kishilarning tarixan tarkib topgan xulq-atvori, yurish-turishi, xatti-harakati, ijtimoiy va shaxsiy hayotdagi o'zaro munosabati, shuningdek, jamiyatga bo'ladigan munosabatlarini tartibga solib turadigan barqaror, muayyan me'yor va qoidalar yig'indisi.

O'quvchi – yoshlarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash quyidagi vazifalarni nazarda tutadi:

- o'quvchilarning axloqiy e'tiqodini hosil qilish, ma'naviy qiyofani shakllantirish, komil inson tarbiyasi talablari va normalarini anglashga o'rgatish;
- kattalarga hurmat, tengdoshlari bilan o'rtoqlik-do'stlik, yosh bolalarga, bemorlar, nogironlarga, qariyalarga g'amxo'rlik qilish xislatlarni tarbiyalash;
- mehnatga, o'z kasbiga muhabbat hissini o'stirish, intizomli bo'lish, ijtimoiy mulkka yangicha munosabatni tarbiyalash;

- elim deb, yurtim deb yonib yashash, o'z shaxsiy manfaatini jamoa manfaatidan ustun ko'rmaslik, o'zini butun kuch-qudratini umum ishiga bag'ishlash tuyg'usini tarbiyalash;

- mehnatda va o'qishda printsiptiallik, qat'iylik, matonat, haqqoniylik, halollik, ishda ijodkorlik, insonparvarlik, yuksak vatanparvarlik, qat'iy jasorat, har qanday qiyinchiliklardan qo'rqmaslik hislarini tarbiyalash;

- mehnatda va o'qishda printsiptiallik, qat'iylik, matonat, haqqoniylik, halollik, ishda ijodkorlik, insonparvarlik, yuksak vatanparvarlik, qat'iy jasorat, har qanday qiyinchiliklardan qo'rqmaslik hislarini tarbiyalash.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya mohiyatiga ko'ra inson ongingning jamiyat bilan aloqadorligi, jamiyat oldida burchli ekanligi, o'z xulq-atvorini jamiyat taraqqiyoti darajasiga bog'liqligini tushinishi, jamiyat tomonidan tan olingan axloqiy me'yor hamda talablarni bajarishda ma'suliyatni his etishi, ma'naviy-axloqiy bilimlarni e'tiqodga aylanishi va bu e'tiqodni tizimlilik, mustahkam ma'naviy-axloqiy his-tuyg'u va hislatlarni shakllantirish, o'quvchilar tomonidan ma'naviy-axloqiy xulq-atvor, jamiyat a'zolariga bo'lgan hurmat-e'tiborni namoyon etuvchi mezonlardan ekanligini anglab yetishi, ma'naviy-axloqiy odatlarning shakllanishi va boshqalardan iborat. Xulosa qilib aytganda, maktabda o'quvchi-yoshlarga beriladigan ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asosiy maqsadi, vazifalari yoshlarda yaxshi ma'naviy sifatlar tajribalar xosil qilish, ularni axloqiy normalari va qoidalari to'g'risidagi dastlabki bilimlar bilan qurollantirish, axloqiy xislatlar va xulqiy fazilatlarini rivojlantirish, hamda ularda yoqimli xatti-harakat ko'nikmalari va odatlarini vujudga keltirish va tarbiyalashdir. Yoshlarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi haqida sharq va markaziy osiyo mutafakkirlari bitmas-tuganmas pedagogik g'oyalarni meros qoldirganlar: Bahouddin Naqshbandiy, Imom al-Buxoriy, Al Xorazmiy, Al Beruniy, Al Farobiy, Az Zamaxshariy, Al Farg'oniy, A.Jomiy, A.Navoiy, Rudakiy, Firdavsiy, Bedil, Nosir Xisrav, X.Sheroziy, Muqimiy, Furqat va boshqalarning odob-axloq to'g'risidagi ibratlig'oyalari yoshlarimizni ma'naviy yetuk, axloqan pok, jismonan baquvvat qilib tarbiyalashda katta pedogogik ahamiyat kasb

etadi. Masalan, Farobiy bilimidan ma’rifatli yetuk odamning obrazini tasvirlar ekan, bunday qqdeydi: “Har kimki ilm hikmatni o’rganmagan desa, uni yoshligidan boshlasin, sog’-salomatligi yaxshi bo’lsin, yaxshi axloq va odobi bo’lsin, so’zining uddasidan chiqsin, yomon ishlardan saqlangan bo’lsin, barcha qonun-qoidalarni bilsin, bilimdan v notiq bo’lsin, ilmi va dono kishilarni hurmat qilsin, ilm va ahli ilmdan mol-dunyosini ayamasin, barcha real moddiy narsalar to’g’risida bilimga ega bo’lsin”. Bu fikrlardan Farobiyning ta’lim-tarbiyada yoshlarni mukammal inson qilib tarbiyalashda xususan, aqliy-axloqiy tarbiyada aloxida e’tibor berganligi ko’rinib turibdi, uning e’tiqodicha, bilim, ma’rifat, albatta yaxshi axloq bilan bezatmog’i lozim, aks holda kutilgan maqsadga erishilmaydi, bola yetuk bo’lib yetishmaydi. Ibn Sino bola tarbiyasi va tarbiya usullari haqida qimmatli fikrlarini bildirgan. Ibn Sino bolaning axloqiy tarbiyasi haqida bildirgan fikrlarida uy-ro’zg’or tutish masalalari xususida ham so’z yuritadi. Bolani tarbiyalash oila ota-onaning asosiy maqsadi va vazifasidir. O’z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo’lgan ota-ona tarbiyachi bo’lishi mumkin. Alisher Navoiy bolaning voyagayetishida, kamol topishida tarbiyaning kuchi va qudratiga alohida e’tibor beradi. Tarbiya natijasida bolaning foydali va yetuk kishi bo’lib o’sishiga ishonadi. Yosh bolaning juda kichik yoshidan boshlab tarbiyalamoq zarur. Tarbiya insonga o’zida yaxshi odat va fazilatlar xosil qilishga yordam beradi. U odam shaxsi kishilar bilan munosabatda, ayniqsa, kishilarning bir-birlariga bo’lgan ruhiy-ma’naviy ta’sirlari natijasida tarkib topadi deb voyaga yetkazishda asosiy omillardan biri tarbiya ekanligi uqtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ibragimov X.I., Abdullayeva Sh.A. Pedagogika nazariyasi. – T.: Fan va texnologiyalar, 2008.
2. Abdullayeva Kibriyo Ravshanbekovna. O’quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda zamonaviy o’qituvchining roli. Ilmiy-amaliy konferensiya materiallar to’plami. – Namangan, 2020.
3. Pedagogika // M.X.Toxtaxodjaeva umumiy tahriri ostida. – T.: Faylasuflar Milliy jamiyati, 2010. – B. 252 – 257.
4. Hasanboev J., Turopova M., Hasanboeva O. Ma’naviy-axloqiy tarbiya asoslari. – T.: G’afur G’ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 2002.